

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

Tartalom.

- Aradmegye örmény nemesei.* — Közli dr. Márki Sándor.
A tavasz (Költemény örményül). — Patrubány Lukáctól.
Quinquennium (Költemény latinul). — Merza Gyulától.
Az újabbkori örmény nyelvhasználat történeti fejlődése (Bevezető közlemény). — Kiszely Károlytól.
Miben állott Vártán ereje? — Sz. K.-tól.
A magyarhoni örmények ethnographiája. — Kilenczedik közlemény. — Irta Szongott Kristóf

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Szamosújvár, mint nagyváros.
„Korteszédek.”

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

„Hóvirágok”
„Lelki ibolyák.”

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

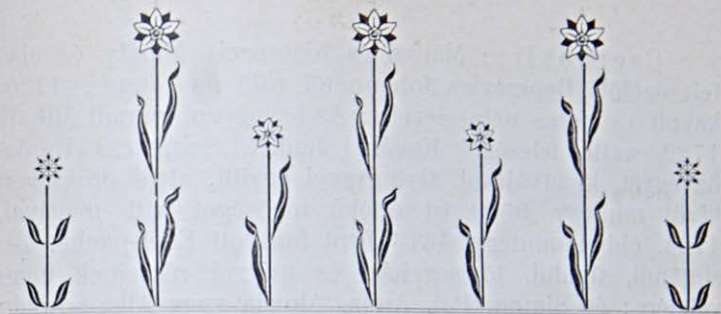
„Keletre magyar!”
Gazdasági szakoktatás.

MI UJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

Gróf Lázárián János emlékezete.
Örmény egyetemi hallgatók kongresszusa.

Az „*Armenia*” előfizetési ára egész évre 8 korona, fél évre 4 korona, egyes füzet ára 80 fillér.

Aradvármegye örmény nemesei.

KÖZLI: DR. MÁRKI SÁNDOR.

Aradvármegye történetéről 1892—5-ben kiadott két kötetes munkámban részletesen szólok a XVIII. század derekán Aradvármegyében letelepedett örményekről. Ezen derék folyóirat t. olvasóit azonban talán különösebben is érdeklik az Arad újabb történetében szereplő örmény családok s azért megkísértem ezeknek összeállítását. Nevezett munkámban mindenütt hivatkozom a családokat illető levéltári vagy irodalmi adatokra; itt azonban azokat bátran mellőzhetem.

Aradvármegyének 1848-ig szerepelt örmény nemes-családjai tudomra a következők:

Bogdánovich Dávid 1804. szerezte meg a kincstártól Kavovát s 1808. Brusztureszket, Dulcselét és Zimbrót. Testvére, György, 1809. az aradi gyalog nemes főlkelők kapitánya volt s ő is két nemesi fölkelésben vett részt; 1813. óta mint pénztárnok, 1829-től mint táblabíró szolgált a vármegyét.

Brasován György és Demeter buttyini kereskedőket I. Ferencz 1825. nemességre emelte s Kakaró faluval ajándékozta meg, melyet 1825. nov. 21. vettek át.

Csernovics (Mácsai és Kisoroszi) Mihály és első feleségétől, Georgevics Johannától való fia, János, 1720. kapott czímeres nemeslevelet. Az özvegyen maradt Mihály 1722. vette feleségül Koványi Jankát, Szirovicza Rankó özvegyét, ki árvájával, Györggyel együtt, atyai örökségén kívül mintegy 9500 frt értékű ingóságot vitt magával. 1724. ebből mintegy 4513 frtot fordított Edelspacher Zs. simándi, újfalu, tövisgyházi és mácsai részeinek megvételére; és Simon, Pál, Anna, Alojzia vagy Alka s Arzén nevű gyermekei mellett 1742-ben fiává fogadta Szirovicza Györgyöt is, minek édes gyermekei ellentmondottak. Mihály 86200 frton 1744. Intakot is megvásárolta s 1745. elhunyt Aradon, hol szép emeletes háza volt. Mintegy 170.000 frt értékű vagyont hagyott maga után. Szirovicza özvegye folytatta a vagyonszerzést s ő szerezte meg Kurticsot és Kutast; a Cs. és Szirovicza-fiúk azonban folytonosan versengtek egymással. Koványi Johanna halála (1751) után 1754. jan. 23. a rokonok egyezkedtek ugyan, de Szirovicza Arzén, György fia, 3 éven át még ezután is a maga részére foglalta le a jövedelmeket, főleg, mivel Pál és Simon 1751. kivándoroltak Oroszországból, hol Pál csakhamar elhunyt Moszkvában, Simon pedig megházasodott s Kachire Máriaától György nevű fia született, ki 1772. már özvegyen hagyta nejét, Brankovics Erzsébetet s árván fiát, Istvánt. Végre az öt Cs. közt a 465,800 frt 81 kr. vagyonon megtörtént az osztály. A családot Mihály legkisebb fia, Arzén folytatta tovább. Már 1771. özvegyen hagyta Glogovánka Máriaát, kitől való fiai 1) Lázár, ki 1793. grófságot szerzett; feleségétől, Petrovics Annától nem maradtak gyermekei; 2) Simon, kinek pazarlásai ellen anyja 1783. okt. 27. már tiltakozni kényszerült; † 1879.; 3) Pál kir. tanácsos, ki 1816. néhány millio rubelt és Zorics után nagy jószágokat örökölt Oroszországban, melyeknek átvételére fia, Arsa, Porubszky Jánossal azonnal el is utazott. Meghalt 1840. jún. 13.; 4) János bomajenei főszolgabíró † 38 éves korában 1824. nov. Leánya Julia, már 1816. meghalt. Pált és Jánost 1804. kir. adomány czímén igtatták be Simond mezővárosnak róluk nevezett felébe s az egész Mácsa és Újfalú birtokába. Gyermekei csak Pálnak maradtak.

Ezek közül Péter 1813. márcz. 13. Mácsán született; 1831. nőül vette Vojnics Laurát († 1840.), 1843. orsz. követ volt, 1845. nagyobb útat tett a keleten, 1848. temesi gróf, főispán és kormánybiztos volt, majd Mácsára vonult vissza, melyet 1862. eladott gr. Károlyi Györgynek. Meghalt 1892. apr. 27. Túlélte fiát Arzént, ki Bécsben 1889. szept. 17. halt meg s nejétől, Anastásievics Rózától négy gyermeke maradt, Margit, Ilona, Pál és Mihály. Péter nővére Emilia 1847. aug. 30. Aradon Damjanich János kapitányhoz ment nőül.

Csiky Tivadar 1760. nyert nemességet. E családból való János aradmegyei főorvos, kinek Verzár Ilonától született gyermekei 1) Gergely (szül. Pankotán, 1842. decz. 8. † Budapesten 1891. nov. 19.) drámaíró, a m. tud. akadémia lev. tagja, 1881. márcz. 10. óta Arad díszpolgára; neje Bakody Anna, kitől egy fia született; 2) Károly (szül. Aradon 1848. júl. 18) Aradváros árvaszéki elnöke, 1889-ig borosjenei főszolgabíró; 3) Ilona, Nachtnébel Ödön aradi ügyvéd neje, † 1894.

Czárán (Seprősi) István, Antal és János 1821. június 23. szerezte meg s a kincstár tényleg át is adta nekik 1822. június 22-én Seprőst; azonban csak 1831. május 16—18. iktatta be őket Faschó József aradmegyei főügyész mint homo regius és Schuller Ferencz csanádi kanonok. A negyedik adományos testvér Antal és fia, Péter, időközben elhunyt; de Péter özvegyét, fiát s leányát szintén beigtatták. Cz. Márton, ki fejedelmi adományt tett a bécsi fogadalmi templomra, 1854. ápril 22. a Ferencz-József-rend lovagkeresztjét kapta. Emánuelnek, ki 1843. harmincz éves korában vette nőül rétháti Kövér Rózát, 1885. Aradon történt halálakor négy gyermeke maradt: Róza (Török Béláné) † 1886. Simádon; Márton (neje Kövér Janka) † 1885.; Gizella (Vizmai Lukács Antalné) és Aranka. Cz. Antal 1853. vette nőül Vásárhelyi Esztert; 1890. január 29. halt meg. Gyermekeik: Eszter (Heppes Miklós kolozsvári kir. táblai tanácselnök neje); Julia (Naszády Iván kir. táblai bíró neje); Sarolta (Sipeki Balás Máté deési kir. törvényszéki elnök neje) és Lenke (Jank János főszolgabíró neje). Gergely gyermekei Francziska (1864-ből Spech Istvánné).

és Szidónia (Csiky Viktórné). 1886-ban István törvényszéki bíró, Márton, Tivadar, Gyula, Géza, s Gergely a vármegye virilistái közé tartoztak.

Dániel (Szamosújvár-németi-i) Tivadar, Jeremiás és Pál 1725. szerzett nemességet. Ivadékuk Lukács, ki 1816. jan. 10. tett végrendeletet, fiai, Jenő, József és Károly részére megvásárolta Dranczot és Dundot, melyeket a fiúk 1820. május 5. a kincstártól meg is kaptak, de csak a vételárnak 1822. febr. 26. történt teljes lefizetése után 1823. jan. 28. vehettek birtokba. István 1844. mint aradi főszolgabíró egymaga 80 előfizetőt gyűjtött Arad első magyar lapjára, az Aradi Hirdetőre. 1848—9-ben Aradmegye másodalispánja, 1850. aradi törvényszéki elnök lett. Lázár (szül. 1798., mh. 1886. aug. 23. Aradon) Aradváros törvényhat. bizottsági tagja volt. Fiai László, Aradmegye főpénztárnoka; Kálmán, Aradváros közgyámja; Lajos, aradi kir. törvényszéki bíró és Béla, kinek bobdai Gyertyánffy Máriaától 8 gyermeke maradt, köztük Endre, az első magyar ált. bizt. társ. pénztárnoka. — Lázár testvére Antal földbirtokos és Aradvármegye bizottsági tagja 74 éves korában halt meg Radnán, 1887. decz. 16.

Hollósy József aradmegyei táblabíró Aradmegyétől 1826. kapott nemesi bizonyítványt. 1827. Kujed $\frac{1}{20}$ -át kérte, de nem kaphatta meg. Rokona volt H. Bogdán (szül. 1789. Szamosújvárt. † Aradon 1859. január 30.), kinek leánya Kornélia opera-énekesnő, 1862-től Lonovics József csanádi főispán neje, szül. 1827. † 1888.

Issekutz Marcell és fiai (Mihály, István és András) Aradmegye előtt 1816. igazolták 1760. Antal és Gergely által szerzett nemességöket. Úgy látszik, István fiai voltak István, Mihály és Károly s az elsőnek fiai Marcell, László és Béla, ki 1886. halt meg, midőn Aradmegye virilistáinak jegyzékébe az Issekutzok közül Mihály, Károly Aradmegye főorvosa és Gyula volt fölvéve.

Jakabfy-család nemességét, melyet 1760-ban Kristóf szerzett, 1793. júl. 27. Csanádmegye bizonyította. A család jobbadán Krassóban szerepelt. Gergelyt 1828. nov. 10. vezették be Somoskeszi falu birtokába.

Kabdebo (Capdebo) Jónás, Márton, Ferencz és Gergely I. Ferencztől 1802. kapott czimert s ekkor nyerték adományúl a temesi Baraczházát. Márton gergyó-szentmiklósi kereskedőnek a kamara 1819. nov. 10. adta át Talpast. Aradban a baraczházi, talpasi és krivobarai Kabdebók ága virágzik. Jelenleg Béla és István megyei virilisták, Gergely alispán (Temesvár), Kálmán világosi főszolgabíró, János aradi fogorvos. Kristófnak (1819—87) csak leányai maradtak s így a krivobarai Kabdebók fiúágon kihaltak.

Karácsonyi György Aradban 1782. aug. 5. hirdette ki Csongrádvármegyétől bizonyított nemességét; ugyanakkor előjegyezték a szentannaí convictusba való fölvételre fiait, Bélát és Ferenczet. 1785. István és Márton címeres nemesek.

Kövér Kajetán és János Aradban 1781. márcz. 28. hirdette ki Mária Teréziától 1780. nyert nemeslevelét. 1785. azonban még nem voltak fölvéve a nemesek jegyzékébe. K. Antal, ki Bosnyák Antallal közösen vette meg Boncsesdet és Honczisort, 1820. febr. 10. igtatták be e javakba; 1824. okt. 8. pedig testvéreivel (Emánuellel, Györggyel és Mártonnal) együtt a temesmegyei Kisfaludot (Engelsbrunn) is megvette. Úgy látszik, fia volt István táblabíró, ki 1844-ben Aradon egy magyar lap megalapítására gyűjtött és József. Béla most aradmegyei virilista. A család egy része Szent-Miklósról, a másik Réthátról írja magát. Rétháti K. Gábor (szül. 1836. † Aradon, 1888. ápril 2.) egy ízben orsz. képviselő, sok éven át az aradi lövész-egyesület elnöke, Aradváros törvényhat. bizottságának tagja, Arad szépitésének egyik tényezője és jeles mechanikus volt, 1864. vette nőül Neczpáli Justh Stephániát. Gyermekei Gábor, Mártha és Erzsébet.

László Ferencz a kincstártól 1821. júl. 17. szerezte meg Bokszeget. Fiának, Jánosnak gyermekei: 1) Albert, borosjenei telekkönyvvezető, ki 1875. vette nőül Zachariás Erzsébetet († 1886.) — 2) Sándor, kinek felesége Gili Gizella. Albert gyermekei: László, Jenő, Iván, János és Aranka.

Lázár Lázár fiait, Kálmánt és Györgyöt Aradmegye 1826. irta be címeres nemesei közé. Lázár (1777. † 1852.

márcz. elején) félszázadig szolgálta Aradmegyét. Testvére, László, 1809. az aradmegyei fölkelő nemesek egyik hadnagya volt.

Lázár Ferencz vásárhelyi lakos Aradban 1781. febr. 7. hirdette ki czimeres nemeslevelét.

Lengyel Gáspár 1750. kir. adományul nyerte Iltyót Borgye és Leszpede pusztákkal, Tok falut Szlatina pusztával, Szelistye falut Berzák, Sztremptura és Szpin kis pusztákkal s a Tótváradja mezővárosban levő rév vámjának hatod-részét, de olykép, hogy azokat a férfiág kihaltával ugyanazon összegben kelljen megváltani a nőágnak s hogy nevezett falvakból s azok erdeiből készítették az Erdélyből sőt szállító hajókat és tutajokat, jobbágyai ezentúl is az eddig fizetett árakkal érjék be. Együttal 2800 frt fejében zálogképen megkapta az azon falvakban fizetni szokott dézsmák szedésének jogát is. A csanádi káptalan öt már 1750. júl. 5. beigtatta. Fia, Ferencz aradi főpénztáros, hogy pénztárának hátralékait tisztázhassa, 1757. okt. 15. Szlatina, máskép Leszpede nevű faluját zálogba vetette Jurkovics Pálnak. Testvére volt Antónia (Vajda Sámuelné) és József 1749-től táblabíró, 1768. csendbiztos, kinek felesége, Bibics Antonia, Iltyóból 1784. nov. 7. menekülni kényszerült a lázadók elől. 1787. okt. 6. az aradi alszolgabíró bizonyosága szerint a kincstár már tiltakozott az ellen, hogy a magvaszakadt L. József özvegyének joga legyen megterhelnie Tok falut.

Lengyel József 1748-tól Aradvármegye táblabírája, Aradváros első bízosa, 1773-ban hunyt el. Gáspár 1750-ben aradmegyei táblabíró volt. József fia István (szül. 1770 † 1773), kinek testvérei (Lukács, András és Tamás) a megyében 1781. márcz. 28. hirdették ki Mária Teréziától nyert nemességöket s Lénárd 1781. bérbevette Lökösházát. Valamelyiknek fia volt István, ki 22 éves korában 1808-ban Aradon mint tüzérhadapród halt meg. A családnak Aradban most is vannak tagjai.

Lukácsy Aradváros régi patricius nemes családja. Károly 1787. városi tanácsos volt. József nagyváradi kerületi tartomány-biztos 1790. máj. 25. főbiztossá nevezte ki a király. János 1833—8 aradvárosi tanácsos. Fiai 1) Miklós.

(szül. Aradon, 1829. decz. 7.), az aradi első takarékpénztár vezértitkára és igazgatója, Arad társadalmi életének egyik oszlopos embere s 2) Sándor, népszínműíró s a budapesti népszínház rendezője. — Miklós 1860. kelt egybe Junga Bertával († 1883.). Gyermekük: Margit (Lukácsy Lajos ügyvéd neje), Sarolta, Lenke és Miklós.

Markovics (Zsenai) József, aradi kincstári jószágigazgató, 1803. nyerte a nemességet, melyet Aradban csak 1819. hirdettetett ki. Józsefnek Frummer Rózától született fia József, 1860-ban legfőbb törvényszéki bíró, kinek Török Klementinától való gyermekei Gyula és Ödön. A nemességszerző József második házasságából született 1) Mór, cs. kir. törvényszéki ülnök, ki Zsenai nevet vett föl; 2) Mária, Bittó Ferenczné; 3) Anna, Sánka Lajosné; 4) Paulina, Jakabfy Gergelyné.

Nováky Péter, a Forgách-ezred másodkapitánya, a hadikancelláriától kivett nemeslevelét Aradban 1774. ápr. 12. hirdettette ki.

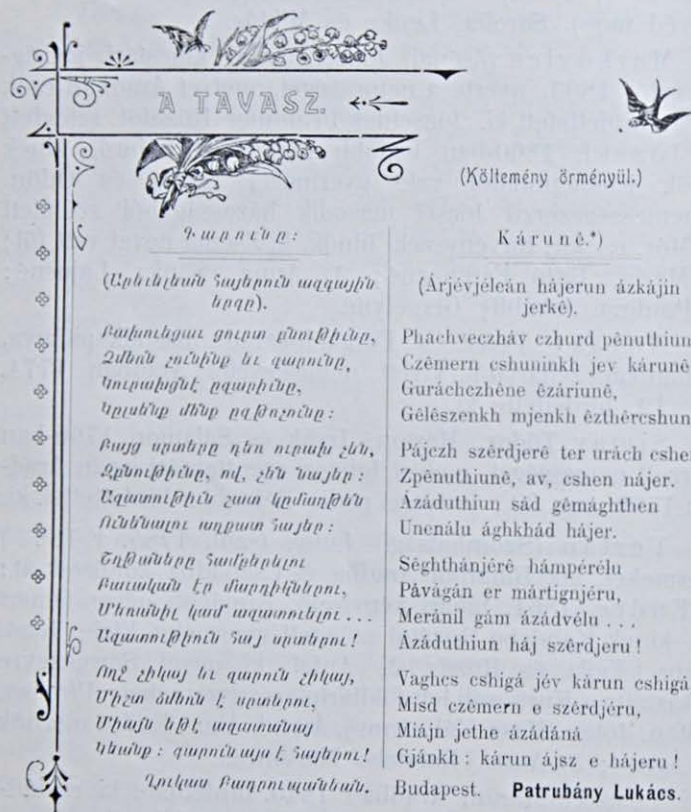
Simay Tódor, Márton, Izsák és Salamon 1760-ban szerzett nemességet, melyet Ignác szenttamási ispán Aradban 1789. aug. 30., testvérei pedig Békésben hirdettettek ki.

Vertán (Szombatsági) János (szül. 1785. † 1863.) gyermekei, kik Biharból Aradba és Csanádba költöztek át: 1) Endre, 1861. bihari képviselő, Kunágoti néven ismert író, kinek Kabdebo Rózától született gyermekei Etele, Jenő, Csaba, Viola és Róza; 2) Antal, ki nevét Sármezeyre változtatta s Kurticson lett földbirtokos; gyermekei: Piroška, Zoltán, Jolán (Hász Kálmánné), Árpád, Ákos, Endre mérnök és Ágnes; 3) Anna, Kabdebo Mártonné.

Verzár Márton Aradban 1840. hirdettette ki családjának 1760. szerzett nemességét. Több utódja él.

Zachariás János, Jakab és Antal (1806. még agrisi jegyző) Aradban 1776. okt. 28. hirdettette ki czimeres nemességét s Gergely és János 1795. márcz. 3. bemutatta a Mária Teréziától 1750. máj. 13. adott donatiót is, mire a czimeresek közül az adományosok közé irták őket, hová különben már 1785. fel volt véve János, Lukács (ki Világoson lakott) és Gergely. Z. Józsefnek Klenkovics Leo-

poldinától született gyermekei: 1) Erzsébet, László Albertné, 5 gyermek anyja, † 1886.; 2) József feketegyarmati jegyző, kinek neje Kallós Ilona, regényíró; 3) Ida; 4) Miklós, családos; 5) Jozefa, Mojszin Lajosné; 6) Ernő; 7) Sándor.

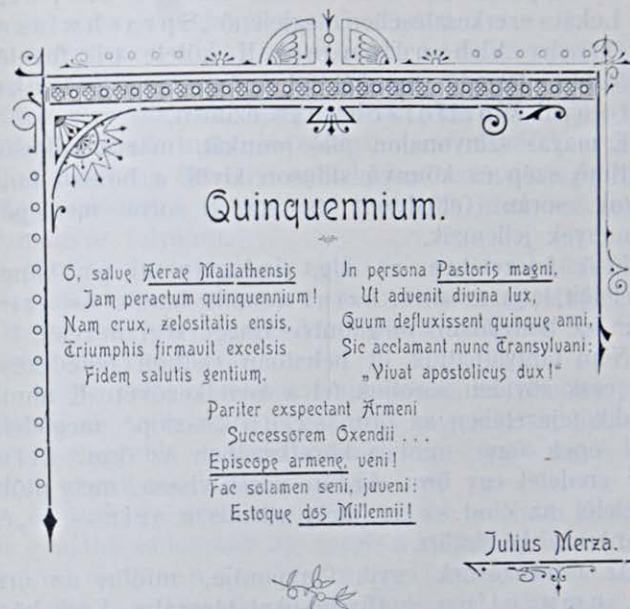

A TAVASZ.

(Költemény örményül.)

Գ ա ռ ա ը ը ր :	K á r u n ę .*)
<p>(Արեւելեան նայերուն ազգայն երգը).</p> <p>Քախուցիւտ ցորտ քնութիւնը, Հմնն շունկնք եւ գարունը, Կորսեցնէ ըզարիւնը, Կըսնք մնք ըզթաշունը:</p> <p>Քայց սրտերը դն ուրախ շն, Հքնութիւնը, ու, շն նայեր: Ազատութիւն շատ կըմտղթն Ուննալու աղբատ նայեր:</p> <p>Շղթաները նախերկու Քուակն էր մարդիկնրու, Միտմիլ կամ ազատուիլու... Ազատութիւն նայ սրտերու!</p> <p>Ո՞՞ շիկայ եւ գարուն շիկայ, Միշտ մնն է սրտերու, Միայն եթէ, ազատանայ Կնանք: գարուն այս է նայերու!</p> <p>Կրկես Քաղրուպանեան.</p>	<p>(Árjévjeleán hájerun ázkájin jerké).</p> <p>Phachveczháv ezhurd pënuthiuné, Czémern eshuniukh jév káruné Guráchezhéne ézáriuné, Gélészenkh mjenkh ézhthéreshuné.</p> <p>Pájecz szérdjéré ter urách eshen, Zpënuthiuné, av, eshen nájer. Ázáduthiun sád gémaghthen Unenálu ághkhád hájer.</p> <p>Ségthánjéré hámpérélu Pávágán er mártígnjéru, Meránil gám ázádvélu... Ázáduthiun háj szérdjéru!</p> <p>Vaghes eshigá jév kárun eshigá, Misd czémern e szérdjéru, Miájn jethe ázádáná Gjánkh: kárun ájzs e hájeru!</p> <p>Budapest. Patrubány Lukács.</p>

*) *A tavasz.* A keleti örmények nemzeti dala: Eltűnt a hideg természet, nincs (már) telünk és a tavasz megörvendezteti a vért, halljuk a madarakat. — De a szívek nem örvendeznek, oh, mert nem nézik a természetet: szegény örmények nagyon kérik a szabadság birtokát. — Ezek az emberek türtek már elég lánczot. Meghalni vagy szabadulni... Szabadságot az örmény szíveknek! — Nincs élet és nincs tavasz, (ott) a szívek tele uralkodik. Csak — majdha — felszabadul, lesz (ott) élet, ez az örmények tavasza.

Quinquennium.

<p>Օ, salve <i>Aerae Mailathensis</i> Jam peractum quinquennium! Nam crux, zelositatis ensis, Triumphis firmavit excelsis Fidem salutis gentium.</p>	<p>In persona <i>Pastoris magni.</i> Ut advenit divina lux, Quum defluxissent quinq; anni, Sic acclamant nunc <i>Transylvani:</i> „Vivat apostolicus dux!“</p>
<p>Pariter expectant Armeni Successorem <i>Oxendii</i>... <i>Episcopo</i> armene, veni! Fac salamen seni, juveni: Estoque <i>dos</i> <i>Millennii!</i></p>	
<p>Julius Merza.</p>	

Az újabbkori örmény nyelvhasznítás történeti fejlődése.

Hubschmann 1875-ben közölt felfedezése után rohamosan emelkedett az örmény nyelvhasznítás. Múlt cikkünkben felsoroltuk azokat a híres nyelvészeket, kik beható tanulmánynyá tevén az örmény nyelvet: e kutatások kincseivel gazdagíták e tudományt.

A legújabbak közül kiemeljük *Hermann Osthoff*-ot, a heidelbergi egyetem langeszü tanárát, ki az indogermán nyelvtudomány mai magas állásához számos munkájával tetemesen hozzájárult. Csodáljuk jártasságát a görög, latin, román, német stb. nyelvészetben s mondhatjuk az indogermán nyelvtudomány minden egyes nyelvében, ágában. Nyelvészeti érzékét igen szépen jellemzik örmény nyelvhasznításai. Számos kisebb örmény vonatkozású munkáján kívül, a múlt 1901-ik év márcziusában nagyobb